

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ПОЛЬСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ

Юрій Синчук

CONTEMPORARY CHALLENGES FOR THE POLISH NATIONAL MINORITY

Yurii Synchuk

Relevance. *The current situation of representatives of the Polish national minority outside Poland is the result of long-standing historical processes, including the partitions of the Polish-Lithuanian Commonwealth and changes in state borders throughout the twentieth century, particularly following the end of both World Wars. In the context of intensified globalization processes, increased population mobility, and digital development, the preservation of national identity, cultural heritage, and the native language becomes especially significant, as their erosion may otherwise lead to full assimilation and the loss of cultural diversity.*

The purpose. *The main aim of this article is to analyze the contemporary challenges faced by the Polish community, particularly through the lens of legal status, educational and language policies, socio-economic conditions, and the impact of globalization on the transformation of Polish national identity.*

Results. *The study employs a comprehensive approach that combines methods of historical and legal analysis, comparative analysis of national legislation and international legal instruments, as well as the examination of educational programs and socio-cultural initiatives in the countries of residence of ethnic Poles. The research finds that the Polish national minority faces a range of challenges, including restrictions on the use of the native language in formal education, a reduction in the number of Polish-language schools, unequal distribution of educational resources, and the intensification of transnational and multicultural processes. At the same time, the development of digital technologies and the increased activity of civic institutions create new opportunities for supporting linguistic and cultural identity, while younger generations tend to form multi-layered, transnational identities.*

Conclusions. *The study concludes that there is a need to develop comprehensive strategies to support the Polish national minority, combining the effective implementation of the right to education in the native language, the development of civic and cultural institutions, and full adaptation to globalization processes. Further research may focus on assessing the effectiveness of transnational and digital platforms in supporting national identity and developing integration policies that allow for the preservation of cultural distinctiveness.*

Keywords: *Polish national minority, national identity, national culture, ethnicity, national affiliation, identification.*

Польська національна меншина вважається однією з найбільш чисельних та одночасно історично вкорінених національних меншин у країнах Центрально-Східної Європи. Під впливом складних історичних подій, змін кордонів, військових дій і депортацій, політичних змін, велика частина етнічних поляків було змушена виїхати за межі Польщі та проживати на території України, Литви, Чехії, Німеччини тощо. Кожна із таких спільнот характеризується власними специфічними ознаками, проте усі вони стикаються з різноманітними викликами, що зумовлені потребою збереження власної ідентичності, мови, доступу до політичного життя та глобалізаційними змінами.

У цьому зв'язку саме проблема забезпечення прав та збереження ідентичності національних меншин виступає в якості ключового питання у контексті політичних і гуманітарних досліджень. До того ж, у процесі активної європейської інтеграції, демократизації суспільства та налагодження міжкультурного діалогу особливої значимості набуває правове становище на-

ціональних меншин, що утворювалися під впливом складних і тривалих історичних процесів. Одним із найбільш яскравих прикладів таких спільнот є польська національна меншина, яка проживає за межами території сучасної Польщі.

Сучасні виклики для польської національної меншини перебувають у безпосередньому взаємозв'язку із практичними завданнями державної політики у питаннях налагодження між-етнічних відносин, культури, освіти та соціальної інтеграції. До того ж, вони відіграють вагомий роль у наукових дослідженнях національної ідентичності, державної політики у питаннях національних меншин та подальшої трансформації постсоціалістичних суспільств.

Проблематика польської національної меншини широко представлена у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників. Так, окремі аспекти формування та розвитку польської національної меншини в Україні розкрито у працях таких вітчизняних дослідників як З. Гбур, В., Коцур, А. Киридон, Є. Ткаченко, С. Троян та інших. До того ж, питання захисту польської національної меншини за кордоном в умовах соціально-політичних трансформацій досліджувалося у роботах Дж. Макар, Дж. Вальчака, Д. Мосьціцької, А. Адамчик, К. Ожел-Дерень, А. Свентек, С. Войцеховського та інших. При цьому, на сьогоднішній день відсутнє єдине ґрунтовне дослідження сучасних викликів для польської національної меншини, що додатково обумовлює актуальність нашого дослідження.

Метою статті є проведення комплексного аналізу сучасних викликів для польської національної меншини. Для досягнення поставленої мети існує потреба у вирішенні наступних завдань:

- проведення аналізу історичних та правових передумов формування польської національної меншини;
- визначення основних мовних, освітніх та соціально-економічних викликів;
- характеристика рівня політичної участі та громадської активності польської національної меншини;
- оцінка впливу глобалізаційних процесів на збереження національної ідентичності.

Формування польської національної меншини за межами сучасної території Польщі є результатом тривалих історичних подій. Зокрема, вагомий вплив на ці процеси здійснили поділи Речі Посполитої у XVIII столітті, зміни державних кордонів у ХХ столітті та досягнення міждержавних домовленостей після завершення Першої та Другої світових воєн. Саме в результаті зазначених процесів було створено численні польські національні спільноти на територіях сусідніх держав, у тому числі й в Україні, внаслідок чого виникла потреба у формуванні довготривалих правових механізмів захисту етнічної ідентичності (Куришко 2014, с. 100; Еслан, 2016).

На сьогоднішній день правовий статус представників польської національної меншини визначається на підставі положень цілої низки національних нормативно-правових актів та міжнародних документів. Для країн-членів Європейського Союзу (далі – ЄС) ключовими виступають норми Рамкової конвенції про захист національних меншин (Рамкова конвенція 1997) та Європейської хартії регіональних або міноритарних мов (Європейська хартія 1992), якими гарантовано право на освіту, вивчення та спілкування рідною мовою та захист культурної національної спадщини. У той же час, на практиці реалізація положень вказаних нормативно-правових актів суттєво відрізняється залежно від держави та особливостей побудови органів державного управління.

Критично важливим елементом національної ідентичності виступає мова народу, оскільки саме завдяки мовній практиці забезпечується формування і відтворення колективної пам'яті, системи спільних цінностей та культурних традицій. Для представників польської національної меншини мова виступає не лише в якості засобу повсякденної комунікації, але й символом переживання історичних трагедій, приналежності до польської культурної спільноти та вагомим чинником збереження етнічної ідентичності. Обмеження чи втрата можливості для спілкування рідною мовою, зокрема в освітній та публічній сферах, здійснює безпосередній вплив на рівень національної самоідентифікації, особливо представників молодого покоління (Пелехата 2022, с. 11).

У більшості країн, в яких проживають представники польської спільноти, спостерігається тенденція до зменшення кількості шкіл, в яких навчання здійснюється польською мовою, а також до запровадження двомовних моделей освіти, коли перевага надається державній мові. Поширення таких моделей зумовлено потребою в стандартизації та інтеграції освітнього простору, проте на практиці спостерігається істотне обмеження можливостей для повноцінної передачі знання рідної мови від покоління до покоління, сприяючи зростанню асиміляційних процесів у польській спільноті (Poland).

В Україні реалізація освітніх програм для вивчення мов національних меншин, у тому числі й польської, переважно здійснюється шляхом ухвалення нормативних документів та навчальних планів Міністерства освіти та науки України, якими передбачено вивчення польської мови та літератури у загальноосвітніх навчальних закладах. У той же час, на практиці показники ефективності реалізації таких програм напряду залежить від рівня забезпеченості матеріально-технічної бази, наявності навчально-методичних матеріалів та кваліфікованих кадрів. Внаслідок нерівномірного розподілу ресурсів та забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів призводить до виникнення суттєвих відмінностей у якості мовної освіти (Освіта польської національної меншини в Україні 2021).

За межами системи формальної освіти вагоме значення у процесі збереження та поширення польської мови відіграють громадські об'єднання, релігійні громади та різноманітні культурно-освітні спільноти. На базі вказаних структур організуються додаткові мовні курси, літні та недільні школи, фестивалі та культурні заходи, конкурси тощо, завдяки чому забезпечується підтримка зацікавленості у вивченні польської мови та культури серед молодого покоління етнічних поляків. У той же час, діяльність таких організацій перебуває у безпосередній залежності від зовнішньої фінансової підтримки та політичного клімату, внаслідок чого обмежується довгостроковість та стабільність їх реалізації.

Достатньо яскраво виклики у питаннях вивчення польської мови проявляються у Литві, в якій представники польської громади неодноразово виступали з протестами проти проведення реформ у національній системі освіти. Запропоновані зміни були спрямовані на посилення статусу литовської мови, що могло призвести до зниження популярності польської мови серед школярів, внаслідок чого викликало значне занепокоєння щодо можливості отримання освіти польською мовою та забезпечення збереження культурної самобутності польського народу (Бондарева). Отже, питання мови та освіти виступають в якості одних із найбільш актуальних у взаємовідносинах між державами і польськими національними меншинами.

Також істотний вплив на трансформацію ідентичності польської національної меншини, оскільки кардинально змінюють традиційні інструменти її формування і відтворення. Активне поширення цифрових технологій, зростання рівня міграції населення та інтенсивність налагодження зв'язків на транснаціональному рівні сприяють створенню нових умов для існування польської національної спільноти за межами країни етнічного походження. Для польської національної меншини це дозволяє забезпечити значне розширення доступу до медіа, освіти, культурних платформ та комунікаційних мереж польською мовою, підтримуючи сталі контакти з країною-походження, а також інтегруючись у більш широкий польський культурний простір (Бучин & Дутчак 2019, с. 70).

За допомогою цифрових ресурсів та соціальним мережам представники польської національної меншини отримують можливість для подолання територіальних обмежень, прийняття участі в освітніх, суспільних та культурних ініціативах Польщі, не зважаючи на країну проживання. У той же час, такі процеси здійснюють вагомий вплив на трансформацію характеру національної ідентичності, внаслідок чого вона стає менш прив'язаною до локального простору, набуваючи ознак динамічності. Також спостерігається створення нового типу транснаціональної ідентичності, коли польська національна культура поєднується з життєвим досвідом в умовах мультикультурного середовища.

Варто зауважити, що глобалізаційні процеси впливають на формування множинних ідентичностей, зокрема серед представників молодого покоління етнічних поляків. Молодь переважно вбачає свою національну приналежність в європейській або глобальній самоідентифікації та включенням до професійних і соціальних систем. У таких умовах традиційні форми польської національної ідентифікації можуть призводити до втрати своєї домінуючої ролі, надаючи перевагу більш багаторівневим та гнучким моделям самоусвідомлення особистості.

Під впливом подібних трансформацій можуть виникати нові виклики для польських соціально-культурних інституцій, внаслідок чого вимушені адаптувати власну діяльність до зміненої реальної дійсності. Збереження польської національної ідентичності потребує використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, цифрового формату освіти та створення новітніх форм залучення молоді. Отже, глобалізація може виступати в якості ключового чинника розширення потенційних можливостей для підтримки представників польської національної спільноти, а також джерелом ризиків, зумовлених розмиванням традиційних підходів до відтворення культурних традицій народу, що потребує розробки комплексних механізмів та стратегій реалізації культурної політики (Паін 2018).

Таким чином, становище польської національної меншини за межами сучасної Польщі зумовлено тривалими історичними процесами та впливом сучасних соціокультурних факторів.

Внаслідок різноманітних історичних подій, зокрема поділів Речі Посполитої та зміни кордонів у ХХ столітті, було сформовано багато чисельні польські громади у різних країнах, що потребувало створення ефективних правових механізмів захисту національної ідентичності. На сьогоднішній день права етнічних поляків врегульовано положеннями національного законодавства та міжнародних актів, у тому числі Рамкової конвенції про захист національних меншин та Європейської хартії регіональних або міноритарних мов. У той же час, встановлення обмежень на використання польської мови, зменшення кількості загальноосвітніх навчальних закладів та запровадження двомовної моделі в освітньому процесі сприяють посиленню асиміляційних процесів, а показники ефективності освітньої програми напряму залежать від обсягу ресурсного забезпечення та діяльності громадських інститутів.

Під впливом глобалізації формуються як нові перспективи, так і численні виклики для представників польської національної меншини. Завдяки цифровим технологіям та транснаціональним зв'язкам існує можливість для підтримки контактів з Польщею, прийняття участі в культурних і освітніх програмах, а також формування динамічної транснаціональної ідентичності. У той же час, молодь переважно ототожнює національну приналежність з глобальною чи європейською самоідентифікацією, що потребує повноцінної адаптації традиційних соціальних і культурних інституцій, а також розробки сучасних стратегій культурної політики з метою збереження польської національної самоідентичності.

Список джерел та літератури

- БОНДАРЄВА, Х. Польська меншина влаштувала у Литві протест через шкільну освіту. Європейська правда. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/03/24/7182290/>
- БУЧИН, М. А., ДУТЧАК, Х. І., 2019, Особливості формування та реалізації державної політики щодо захисту прав національних меншин (на прикладі України та Республіки Польща). Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Політичні науки. № 6, 68–73.
- ЕСЛАН, М. В., 2016, Польська національна меншина на території Волині у 20–30-х рр. ХХ ст. Тези Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції аспірантів, молодих учених та студентів, присвяченої Дню науки. Т. 2. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://eztuir.ztu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4179/1/318.pdf>
- Європейська хартія регіональних або міноритарних мов: Міжнародний документ від 05.11.1992 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/MU92681>
- КУРИШКО, С. С., 2014, Польська національна меншина як суб'єкт суспільно-політичних процесів в Україні. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія: Політологія. Т. 228. Вип. 216, 100–104.
- Освіта польської національної меншини в Україні: стан та перспективи розвитку. Міністерство освіти і науки України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2021/01.11/2610-ukr.pdf>
- ПАІН, Е. Нації в епоху глобалізації. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/84388>
- ПЕЛЕХАТА, О. М., 2022, Стан і статус польської мови як мови національної меншини в класах з польською мовою навчання (Івано-Франківськ). Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Філологія». Вип. 14(82), 8–12.
- Рамкова конвенція про захист національних меншин: Міжнародний документ від 01.02.1995 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055#Text
- Poland. Monitor Toolbox Poland. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor/en/country-reports/poland.html>

References

- BONDAREVA, Kh., 2024, Polska menshyina vlashtuvala u Lytvi protest cherez shkilnu osvitu [The Polish minority staged a protest in Lithuania over school education]. Yevropeiska pravda. [Online]. Available from: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/03/24/7182290/> [In Ukrainian].

- BUCHYN, M., DUTCHAK, Kh., 2019, Osoblyvosti formuvannia ta realizatsii derzhavnoi polityky shchodo zakhystu prav natsionalnykh menshyn (na prykladi Ukrainy ta Respubliky Polshcha) [Peculiarities of the formation and implementation of state policy on the protection of the rights of national minorities (using the example of Ukraine and the Republic of Poland)]. Visnyk Donetskooho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stusa. Politychni nauky. 6, 68–73. [In Ukrainian].
- ESLAN, M., 2016, Polska natsionalna menshyna na terytorii Volyni u 20–30-kh rr. XX st. [The Polish national minority in Volhynia in the 1920s and 1930s]. Tezy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi on-line konferentsii aspirantiv, molodykh uchenykh ta studentiv, prysviachenoj Dniu nauky. T. 2. [Online]. Available from: <https://eztuir.ztu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4179/1/318.pdf> [In Ukrainian].
- KURYSHKO, S., 2014, Polska natsionalna menshyna yak subiekt suspilno-politychnykh protsesiv v Ukraini [The Polish national minority as a subject of socio-political processes in Ukraine]. Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia». Seriia: Politolohiia. T. 228. Vyp. 216, 100–104. [In Ukrainian].
- Osvita polskoi natsionalnoi menshyny v Ukraini: stan ta perspektyvy rozvytku. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy [Education of the Polish national minority in Ukraine: status and development prospects]. [Online]. Available from: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2021/01.11/2610-ukr.pdf> [In Ukrainian].
- PAIN, E., 2018, Natsii v epokhu hlobalizatsii [Nations in the era of globalization]. [Online]. Available from: <https://zbruc.eu/node/84388> [In Ukrainian].
- PELEKHATA, O., 2022, Stan i status polskoi movy yak movy natsionalnoi menshyny v klasakh z polskoiu movoiu navchannia (Ivano-Frankivsk) [The state and status of the Polish language as a national minority language in classes with Polish as the language of instruction (Ivano-Frankivsk)]. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia», seriia «Filolohiia. 14, 8–12. [In Ukrainian].
- Poland. Monitor Toolbox Poland. [Online]. Available from: <https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor/en/country-reports/poland.html> [In English].
- Ramkova konventsiiia pro zakhyst natsionalnykh menshyn [Framework Convention for the Protection of National Minorities]. Mizhnarodnyi dokument vid 01.02.1995 roku. [Online]. Available from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055#Text [In Ukrainian].
- Yevropeiska khartiia rehionalnykh abo minorytarnykh mov [European Charter for Regional or Minority Languages]. Mizhnarodnyi dokument vid 05.11.1992. roku. [Online]. Available from: <https://ips.ligazakon.net/document/MU92681> [In Ukrainian].

Сучасні виклики для польської національної меншини

Актуальність. Становище представників польської національної меншини на сучасному етапі за межами Польщі виступає в якості результату багатомісячних історичних процесів, у тому числі поділів Речі Посполитої та зміни кордонів протягом ХХ століття, зокрема після завершення обох світових воєн. В умовах активізації глобалізаційних процесів, підвищення показників міграції населення та цифрового розвитку, питання збереження національної ідентичності, культурної спадщини та рідної мови набувають особливої значимості, оскільки в іншому випадку може настати повна асиміляція та втрата культурного різноманіття.

Мета. Основною метою даної статті виступає проведення аналізу сучасних викликів, з якими стикаються представники польської спільноти, у тому числі через призму правового статусу, освітньої та мовної політики, соціально-економічного становища та впливу процесів глобалізації на трансформацію польської національної ідентичності.

Методи. У рамках проведеного дослідження використано комплексний підхід, у межах якого поєднано методи історико-правового аналізу, порівняльного аналізу норм національного законодавства та міжнародно-правових актів, освітніх програм та соціокультурних ініціатив у країнах проживання етнічних поляків.

Встановлено, що польська національна меншина стикається із цілою низкою проблем, у тому числі з обмеженнями використання рідної мови у процесі формальної освіти, скороченням кількості шкіл із польською мовою навчання, нерівномірністю ресурсного забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів, а також посиленням транснаціональних і мультикультурних процесів. У той же час, розвиток цифрових технологій та активізація громадських інститутів формують нові перспективи для зростання підтримки мовної та культурної ідентичності, а молодь переважно спрямована на формування багаторівневої транснаціональної ідентичності.

Результати. За результатами проведеного дослідження зроблено висновок, що існує потреба у формуванні комплексних стратегій підтримки польської національної меншини, у межах яких поєднується ефективна реалізація прав на отримання освіти рідною мовою, розвиток громадських та культурних інститутів, а також повноцінна адаптація до глобалізаційних процесів. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на проведення оцінки ефективності транснаціональних і цифрових платформ для підтримки національної ідентичності та розробки політики інтеграції, що дозволяє зберегти культурну самобутність.

Ключові слова: польська національна меншина, національна самобутність, національна культура, етнос, національна приналежність, ідентифікація.

Yurii Synchuk, MA student in History, Faculty of History, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Юрій Синчук, студент магістратури історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-2142-1493>

Received: 03.01.2026

Advance Access Published: February 2026